

Att leva som en triangel bland fyrkanter

– Omgivningens påverkan på människor med alkohol- och narkotikaberoende.

To live as a triangle among squares

– The social environment's influence on people with alcohol and drug dependency.

Malin Cederholm & Emmie Hansson

**Kandidatuppsats i socialt arbete, 15 hp
Socialpedagogiska programmet
Institutionen för individ och samhälle, Högskolan Väst
Vårterminen 2014**

SAMMANFATTNING

Titel: Att leva som en triangel bland fyrkanter
– Omgivningens påverkan på människor med alkohol- och narkotikaberoende.

Arbetsomfattning: Kandidatuppsats, C - nivå
Sidantal: 28 sidor inklusive sammanfattning, förord och källhänvisning
Författare: Malin Cederholm, Emmie Hansson
Ämne: Socialpedagogik
Program: Socialpedagogiska programmet, 180 hp Högskolan Väst
Termin: Vårterminen 2014
Handledare: Lars A. Svensson
Examinator: Cecilia Henning
Datum: 4 juni 2014

I denna studie är syftet att undersöka och analysera personer som haft ett alkohol- och/eller narkotikaberoende, när det gäller deras uppfattning och upplevelse av omgivningens syn på dem och deras dåvarande missbruk. Vidare vill vi belysa och analysera om och i så fall på vilket sätt denna syn påverkat dem, i förhållande till deras missbruk. För att besvara syftet har följande frågeställningar använts: Hur upplever människor som har haft ett alkohol- och/eller narkotikaberoende att deras omgivning såg på dem och deras dåvarande missbruk? Vad var det avgörande för att dessa människor tog sig ur sitt beroende? Hur kan detta förstås ur ett stigmatiseringsperspektiv?

Idag hävdar många att problemet med alkohol- och narkotikamissbruk inte är själva drogerna i sig utan att alltför många människor lever under ett negativt samhälleligt tryck. Via stämpling skapar detta tryck personliga besvär såsom ångest, självdestruktivitet och dålig självbild. Detta leder till ett vidare normstridigt beteende, som i sin tur leder till ytterligare stämpningsreaktioner. Dessa reaktioner förstärker problemen och resulterar i att människor försätts i en negativ och avvikande spiral.

Rapporten vilar på en kvalitativ ansats med fenomenologi som vetenskapsteoretisk utgångspunkt. Vi söker alltså inte att förklara det sociala fenomen som undersöks utan snarare förstå det. Studiens datainsamlingsmetod var en kombination av halvstrukturerade och narrativa intervjuer. För att analysera vår insamlade data använde vi oss av meningsanalys som lägger fokus vid meningen samt betydelsen av våra egna antaganden och tolkningar. Vi har därmed blivit medskapare av intervjuernas och texternas mening.

Resultatet av studien visar att människor med alkohol- och narkotikamissbruk kan uppleva att omgivningens syn på dem har betydelse för deras avvikande beteende. Det visar också att dessa människor har blivit stämplade av andra och att de därför har en dålig självbild. Vidare visar resultatet att gemenskap är en förutsättning för att människor med alkohol- och narkotikamissbruk ska kunna förbättra sin självbild, ta sig ur sitt missbruk och fortsätta leva ett drogfritt liv.

Nyckelord: stigma, självbild, avvikelse, utanförskap, omgivningens syn och gemenskap

ABSTRACT

Title: To live as a triangle among squares
– The social environment's influence on people with alcohol and drug dependency.

Level: Bachelor's Thesis, C level

Number of pages: 28 pages included abstract, preface and list of references

Author: Malin Cederholm, Emmie Hansson

Subject: Social Pedagogy

Program: Social Education program, 180 hp University West

Term: Spring 2014

Supervisor: Lars A. Svensson

Examiner: Cecilia Henning

Date: 4th of June 2014

In this study, the purpose is to examine and analyze the experiences of people who have had an alcohol and/or drug addiction. What are their perception and experience of the social environment's views on them and their abuse? Further, it is to highlight and discuss if and how these attitudes affects them. To answer that, the following questions have been used: How do people who have had an alcohol and/or drug addiction experience the way people in their surrounding look at them and their abuse? What was crucial for these people when it comes to get out of their addiction? How can this be understood from a stigma perspective?

Today, many claims that the problem of alcohol and drug abuse is not just the drugs, but that an increasing amount of people are living under negative social pressure. Via stigmatization this creates personal inconveniences such as anxiety, self-destructiveness and a poor self-image. This leads to an even more developed conflict according to traditional norms and behaviors, which in turn leads to further stigma reactions. These reactions strengthens the problems and results in an even more negative and deviant spiral.

The investigation has a qualitative design based on an phenomenological approach. The method for data collection is a combination of semi-structured and narrative interviews. To analyze our empirical results, we use the method of purpose analysis which focuses on the meaning and importance of our own assumptions and interpretations. We have thus become co-creators of the interviews and the meaning of the texts.

The result of the study shows that people with alcohol and drug addiction may feel that negative views on them have an impact for their continued deviant behavior. It also shows that these people have been stigmatized by others and that they therefore have a poor self-image. Furthermore, the result shows that fellowship is a prerequisite for the possibility of people with alcohol and drug addiction to improve their self-image, to be able to abandon their addiction and continue to live a life without drugs.

Keywords: stigma, self-image, deviation, the environmental impact and community

FÖRORD

Vi vill tillägna ett stort tack till studiens informanter för att de har delat med sig av sina liv och därigenom bidragit till en större förståelse för människor med alkohol- och narkotikaberoende. Vi vill också tacka för de rörande historier som vi har fått ta del av men också för de skratt som medförts på vägen.

Vidare vill vi tacka vår handledare Lars A. Svensson för snabb och givande hjälp under hela vårt skrivande.

Ett stort tack riktas också till våra familjer för att de har stått ut med oss trots vår förhållandevis höga frånvaro och vårt emellanåt heta temperament.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING

ABSTRACT

FÖRORD

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Inledning	1
2	Bakgrund	2
2.1	Syfte och frågeställningar	2
3	Tidigare forskning	2
3.1	Stigmatisering	3
3.2	Sociala nätverk	3
3.3	Allmänhetens syn	4
3.4	Summering	4
4	Teori	4
4.1	Stämplingsteorin	4
4.1.1	Stigma	5
4.1.2	Självbild	5
4.1.3	Avvikelse	5
5	Metod	6
5.1	Vetenskapsteoretisk utgångspunkt	6
5.2	Förförståelse	7
5.3	Kvalitativ metod	7
5.4	Narrativa och halvstrukturerade intervjuer	7
5.5	Urval	8
5.6	Tillvägagångssätt	9
5.6.1	Förberedelse inför intervjuerna	9
5.6.2	Intervjugenomförandet	9
5.6.3	Bearbetning av empiri	10
5.7	Styrkor och svagheter	11
5.8	Validitet och reliabilitet	12
5.9	Etiska överväganden	12
6	Resultat och Analys	14
6.1	Presentation av informanter	14
6.2	Att vara utanför	14
6.3	Självbildens påverkan	16
6.4	När drogerna och avvikelsen tar över	17
6.5	Betydelsen av omgivningens avståndstagande	18
6.6	Att få känna gemenskap	19
7	Diskussion	21
7.1	Slutsats	21
7.2	Studiens relevans i relation till socialt arbete och socialpedagogik	21
7.3	Förslag på fortsatt forskning	23
8	Referenser	24
9	Bilagor	
9.1	Informationsbrev	
9.2	Intervjuguide	

1 Inledning

Jag förstod inte signalerna i den nyktra och vanliga "mugglar-världen" och har fortfarande stundtals svårt att förstå dem. [...] Jag har hela tiden växt upp i en parallell värld och det har gjort så att jag aldrig lärt mig hur det har fungerat i samhället. (Krister, 61 år.)

Samhället består av en rad olika normer, dvs. sociala förväntningar på önskvärt beteende, praktiska levnadsregler och särskilda spelregler individer emellan. Dessa förväntas följas och görs inte det förekommer repressalier (Madsen, 2006). För att vi ska kunna lära oss vilka normer som är rådande krävs det att andra talar om för oss vad som är rätt och fel. Som barn bryter vi alla mot normer och avviker från det som anses vara ett korrekt beteende. Detta görs bl.a. för att vi ännu inte vet vilka normerna är. Det som skiljer ett barns beteende från ett annat i det fortsatta livet beror på de reaktioner barnet får från omgivningen när det till en början strider mot normerna. Vissa barn får lära sig att de är bra, men att det de gör är mindre bra. Andra barn får lära sig att det inte bara är fel på det de gör utan också på dem som människor. Detta är en form av stämpling, som oftast utgörs av föräldrarnas agerande, och det är det första steget till att en människa fortsätter att avvika från det som förväntas av henne. Denna stämpling kan också följas av en samhällelig stämpling, vilket i sin tur leder till att det avvikande beteendet intensifieras (Goldberg, 2005). Det är heller ingen slump vilka barn som blir utsatta för samhällelig stämpling utan de barn som blivit stämplade av sina föräldrar löper större risk. Till stämpling hör också konsekvensen dålig självbild. En individ med negativ självbild tenderar att bete sig på ett sätt som gör att den negativa självbilden förstärks snarare än att orsaka rubbningar i det som han eller hon tidigare har lärt sig stämmer överens med verkligheten. Därför blir den negativa och etablerade självbilden svår att förändra (Goldberg, 2005).

Min mamma talade om för mig att jag inte dög, så länge jag minns har hon talat om för mig att hon inte ville ha mig. Jag fick liksom leva med att jag skulle ha varit någon annan. Alltså, det fanns ingen värme hemma. Det var mest att jag inte skulle ha funnits. Och det är klart, då har jag ju lärt mig det. (Krister, 61 år.)

I den här studien kommer begrepp som stigma, stämpling, avvikelser och självbild förklaras och diskuteras i relation till alkohol- och narkotikaberoende. Utifrån en fenomenologisk utgångspunkt har vi försökt förstå hur människor med ett beroende uppfattar omgivningens syn på dem och hur den kan påverka dem. Vi är medvetna om att även andra teorier kan användas för att behandla ämnet. Men då målet inte bara är att förklara fenomenet utan snarare att förstå det har vi valt att använda oss av stämplingsteorin och ovan nämnda begrepp då de hjälper läsaren att sätta sig in i hur stigmatisering kan påverka en individ. Rapporten kommer följaktligen vara ett försök till att ge en förståelse till varför vissa människor blir drogberoende genom ett stigmatiseringsperspektiv. Den kommer även belysa vad som i många fall är det avgörande för att dessa människor lyckas ta sig ur sina missbruk. Ämnet valdes då vi genom tidigare erfarenheter har kunnat se att människor med missbruk ofta faller mellan stolarna hos den professionella hjälpen och för att vi hoppas kunna bidra till en annan syn på drogberoende. Forskning visar att många idag anser att användande av droger är ett val som var och en gör och att dessa människor själva bör skyllas för sitt beroende (Corrigan, Kuwabara & O'Shaughnessy, 2009). Genom att se det hela utifrån en process, snarare än genom enstaka val och händelser kan kanske vi, andra socialarbetare och övriga samhällsmedborgare få en större förståelse för människorna bakom missbruket och bemöta dessa människor som de behöver bli bemötta – med värdighet och respekt som alla andra.

2 Bakgrund

Det dominerande synsättet för svensk drogpolitik är att det bästa som kan göras är att formulera en politik som gör så att både människor med beroende och samhället tar så lite skada som möjligt. Detta utifrån antagandet att det inte går att eliminera orsakerna till att människor har en problematisk drogkonsumtion. Vanliga åtgärder är möjlighet till vård, sprutbyte och underhållsbehandling. Men många hävdar att problemet inte är själva drogerna i sig utan att alltför många människor lever under ett negativt samhälleligt tryck. Det trycket skapar, via stämpling, personliga besvär såsom ångest, självdestruktivitet och negativ självbild. Detta leder till ytterligare normstridigt beteende, som i sin tur leder till ytterligare stämpningsreaktioner, vilka förstärker problemen och resulterar i att dessa människor försätts i en negativ och avvikande spiral (Goldberg, 2005).

Vår studie är relevant för socialt arbete och socialpedagogik eftersom stigmatisering har en stor påverkan på den psykiska hälsan och möjligheterna för människor att komma ur ett alkohol- och narkotikaberoende (Keyes, Hatzenbuehler, McLaughlin, Link, Olfson, Grant & Hasin, 2010). Genom att samhället och professionella får mer kunskap kring stämpling och avvikelsernas effekter skulle en social återintegrering av personer med missbruksproblem kunna vara en större möjlighet. I samband med stämpling och avvikelse skapas ett utanförskap som vidmakthålls och förstärks genom att omgivningen bl.a. tar avstånd från individen som är utsatt (Becker, 2006). Utanförskapet, eller denna sociala exklusion, menar Madsen (2006) är ett samhälleligt problem eftersom det utestänger människor från att delta i det samhälleliga livet samtidigt som det idag ställs stora krav på aktivt deltagande. Denna exklusion kan därför anses vara ett socialt problem då de utestängda människorna får en bristfällig medverkan i kunskaps- och kompetenssamhället.

2.1 Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka och analysera personer som haft ett alkohol- och/eller narkotikaberoende, när det gäller deras uppfattning och upplevelse av omgivningens syn på dem och deras dåvarande missbruk. Syftet är även att belysa och diskutera om denna syn påverkat dem i förhållande till deras missbruk.

1. Hur upplever människor som har haft ett alkohol- och/eller narkotikaberoende att deras omgivning såg på dem och deras dåvarande missbruk?
2. Vad var det avgörande för att dessa människor tog sig ur sitt beroende?
3. Hur kan detta förstås ur ett stigmatiseringsperspektiv?

3 Tidigare forskning

I samband med denna studie har vi studerat vad forskningen säger om människor med missbruksproblematik och stigma. Sökandet efter forskning har gjorts via sökmotorer på internet, socialvetenskaplig tidskrift samt i databaserna ProQuest och Primo som finns tillgängliga via Högskolan Västs hemsida. De engelska sökord som använts är stigma, addiction, labelling theory och substance abuse, och de svenska sökord som använts är missbruk, stämpling och beroende. I urvalet av vetenskapliga artiklar, som skulle komma att bli relevanta för studien, försökte vi välja ut de som var applicerbara på vårt ämne. I sökandet efter information fann vi en stor andel forskning kring stigma i samband med

funktionsnedsättningar, psykisk ohälsa och HIV. Forskningen kring beroende och stigma verkar inte vara lika omfattande som de nämnda ovan. I kommande avsnitt kommer vi presentera hur kunskapsläget kring drogberoende och stigma ser ut idag och vad detta får för effekter för individer med beroendeproblematik.

3.1 Stigmatisering

Corrigan, Kuwabara och O'Shaughnessy (2009) har, i en studie om stigma som gjordes i USA, kommit fram till att människor stämplade individer med funktionsnedsättningar, psykisk sjukdom och beroendeproblematik samt beskriver vad det kan ge för effekter. Undersökningen gjordes utifrån ett slumpmässigt urval av 1141 personer som fick svara på hur de uppfattade och ställde sig till människor med fysiska funktionsnedsättningar, psykisk sjukdom och människor med beroendeproblematik. Studien visar att det finns en negativare syn på människor med missbruk än på de som lider av en psykisk sjukdom eller fysisk funktionsnedsättning. Forskare har kommit fram till att människor som är beroende av droger anses vara mer ansvariga för sin sjukdom jämfört med de personer som har en psykisk sjukdom. Vidare anses också att individen med ett missbruk ska kunna ta tag i sitt problem på egen hand till skillnad från andra grupper i samhället då deras sjukdom i huvudsak ses som självförvållad. I sin rapport menar författarna att den negativa synen på missbruk bidrar till att omgivningen anser att individen är mindre värdig till att få hjälp och att de också tar mer avstånd från en människa med missbruk än människor med andra sociala funktionsnedsättningar (Corrigan, Kuwabara & O'Shaughnessy, 2009).

Flera studier som publicerats om stigma, både i USA och i Sverige, visar att ett upplevt stigma, eller stämpling, av individer med beroende kan leda till att de inte söker den behandling som de är i behov då de bl.a. känner skam. Desto högre det upplevda stigmat är hos individen desto mindre benägen blir denna att söka behandling för sitt missbruk eller beroende (Keyes, Hatzenbuehler, McLaughlin, Link, Olfson, Grant & Hasin, 2010; Samuelsson, Blomqvist & Christophs, 2012; Sanders, 2012). Stigma och stämpling kan påverka individen på fler negativa sätt än att inte söka nödvändig behandling. Livet kan påverkas på olika sätt bl.a. i form av minskade möjligheter att finna en stabil väg ur sitt missbruk, skapa mönster av dysfunktionella beteenden, negativ självuppfattning och att de vidmakthåller den onda cirkeln av missbruk (Sanders, 2012; Samuelsson, Blomqvist & Christophs, 2012). Andra amerikanska forskare har tidigare undersökt stigma kring beroende där fokus ligger på hälso- och sjukvårdspersonals bemötande och där resultatet visat att stigma från sjukvårdspersonal fungerar som ett kraftfullt avskräckande för att söka vård och behandling som beroende (Earnshaw, Smith, Copenhaver, 2012).

3.2 Sociala nätverk

I en svensk studie har Grieff och Skogens (2011) undersökt vilka faktorer som är viktiga för att inleda en positiv förändringsprocess och inte återfalla i missbruk för individer som genomgått behandling i Stockholms län. Studien visar att personalen i behandlingsprocessen är viktig och att deras syn på en positiv förändring hos individen är av stor vikt för att ta sig ur beroendet och inte falla tillbaka i missbruk. En av de viktigaste faktorerna för deltagarna i studien var det sociala nätverket runt omkring dem. I början av behandlingen var den närmsta familjen och deras stöd en av de viktigaste faktorerna för en framgångsrik behandling. Senare efter behandlingen var olika form av stöd från ett bredare nätverk (så som familj, släkt, vänner, arbetskamrater) viktiga samt att finna nya sociala nätverk där individen kunde känna

en gemenskap. Nya gemenskaper var viktiga för känslolivet och den psykiska hälsan i det nya levnadssättet (Grieff & Skogens, 2011).

3.3 Allmänhetens syn

Lavack (2006) beskriver, i en kanadensisk studie om stigma, att missbruk får en negativ offentlig profil på grund av stigma och brist på allmänhetens stöd i att ta tag i en övergripande strategi för att ta itu med missbruksfrågor. Allmänhetens kunskap om personer med beroende formas genom de synliga och marginaliserade personer med beroende eller genom stereotyper av personer med beroende som porträtteras i media. Detta bidrar också till stämpling i form av en negativ bild av vad en person med beroende är och glömmer att det finns en individ bakom missbruket. Lavack (2006) skriver att valet av att ta droger initialt kan vara frivilligt, men när individen väl kommit in i ett beroende är det inte frivilligt längre, utan en kronisk sjukdom. Hon skriver också att beroende och missbruk inte orsakas av moralisk svaghet eller brist på självkontroll och viljestyrka. Skammen och de negativa konsekvenser som uppstår vid beroende och missbruk är vad som gör att stigma är kopplat till drogmissbruk. Idag finns det fortfarande en stark stigmatisering av människor som är i behandling eller som tagit sig ur sitt beroende. Lavack (2006) menar också att det är av vikt att sprida kunskap till allmänheten om beroende för att stigmatiseringen ska minska. Framförallt för att människor med beroende ska våga kliva fram och söka den behandling eller hjälp de behöver då brist på behandling ofta innebär en förlust av förmågan att förändra sitt beteende.

3.4 Summering

Forskning visar således att det finns en negativ syn på människor med beroendeproblematik och att dessa människor upplever stigma både från allmänheten och från vård- och behandlingspersonal. Stigma och stämpling har negativa effekter på både självbild och psykisk hälsa hos personer med beroende samt minskar deras benägenhet att uppsöka adekvat behandling. Vi kopplar ovan nämnd forskning till vår studie då den tar upp ämnen som vi avser att undersöka. Dess resultat visar att människor med beroende utsätts för stämpling vilket gör det svårare för dem att komma ur sitt beroende. Forskningen är också väsentlig utifrån intresset i att se hur konsekvenser av den upplevda synen från omgivningen kan påverka individer med beroendeproblematik. Det är alltså viktigt att studera vad forskningen säger om stigmatisering och dess effekter på individen då en av våra frågeställningar fokuserar på hur detta fenomen kan förstås ur ett stigmatiseringsperspektiv.

4 Teori

4.1 Stämplingsteorin

I stämplingsteorin är utgångspunkten att avvikelser inte tolkas som egenskaper hos individer utan att det skapas i samspelet mellan avvikare och icke-avvikare. För att förstå avvikelser måste vi, enligt stämplingsteorin, ta reda på varför en viss individ förses med en avvikande stämpel eller etikett (Giddens, 2007). Centralt för det stämplingsteoretiska synsättet är att förlopp, som börjar i det förflutna och som fortsätter förbi dagens situation och in i framtiden, analyseras. Stämplingen ses som en lång process i livet där de samlade erfarenheterna tillsammans kan bidra till att en individ tar mer avstånd från samhället och dess normer och istället upprätthåller ett avvikande beteende. Det är alltså inte en traumatisk händelse som utlöser stämpling och som i sin tur utvecklar ett avvikande beteende hos individen (Goldberg,

2000). Dagens händelser ses inte som enskilda utan förklaras utifrån ett processtänkande där de istället ses i samband med tidigare och även framtida händelser, menar Goldberg (2005). Enklarest uttryckt utgår stämplingsteorin från att om man definierar en människa som avvikare så blir den människan också det (Berg, 2010). Tre fenomen kan förklara teorin; stigma, självbild och avvikelse. Dessa beskrivs nedan.

4.1.1 Stigma

Goffman (2001) menar att stigma är ett socialt fenomen som individer som avviker från samhällets spelregler tilldelas och som gör att dessa individer känner sig mindre värda än andra, upplever ett utanförskap och drar sig undan. Ett stigma definieras i relation till vad som är normalt och stigmatiseringen, eller stämplingen, är en process av upprepade negativa reaktioner från andra som får effekten att den stigmatiserande individens identitet och självuppfattning förändras. De individer som tilldelas ett stigma blir sedda utifrån det och får inte möjligheten att visa upp sina individuella egenskaper. Jönsson (2002) skriver att det ofta är skambelagt att bära ett stigma och att det uppstår en osäkerhetskänsla hos individen där denna känner sig rädd för att bli skamgjord. Goffman (2001) menar att en skambelagd person tenderar att dra sig undan vilket medför att avståndet till medmänniskor blir tydligare och beteendet blir mer avvikande.

4.1.2 Självbild

Självbild är en individs egen uppfattning om sig själv i samband med samhällets rådande normer. Det är inget vi föds med utan vi utvecklar självbilden genom kontakt med andra. En individ med en negativ självbild har lärt sig genom samspel med andra att dennes personlighet inte överensstämmer med samhällets syn på hur en människa bör vara (Goldberg, 2005). Stigmatisering och stämpling påverkar alltså inte bara hur omgivningen uppfattar en viss individ, utan det påverkar också individens egen uppfattning om sig själv vilket gör att stämplingen blir en del av individens självbild och identitet (Giddens, 2007). Alkohol- och narkotikaberoende människor har oftast, genom stämpling och reaktioner från andra, en negativ självbild redan innan de börjar använda droger. Andra har dömt, stämplat och stigmatiserat dem och de har till slut tagit till sig denna stämpling. För att hantera detta använder de droger för att bekräfta sin negativa självbild, fly undan stundens sociala krav och blir självdestruktiva. En individ med negativ självbild, som från början orsakats av andra människors stämpling, försöker fly jobbiga känslor med hjälp av exempelvis alkohol och narkotika (Goldberg, 2005).

4.1.3 Avvikelse

Inom sociologin ses avvikelse som ett socialt konstruerat fenomen som skapas i samspel med andra människor och inte som en egenskap hos olika individer eller grupper. Giddens (2007) skriver att avvikelse skapas genom etikettering/stämpling av vad omgivningen ser som en avvikelse och inte genom det avvikande beteendet i sig. Vad som ses som avvikelse definieras alltså inte av egenskaperna hos individen utan av omgivningen som sätter normen för vad som är acceptabelt beteende inom olika grupper. Becker (2006) menar att när en individ eller grupp överträder de regler som satts av omgivningen blir de avvikare och samhället tillämpar regler och sanktioner för dessa överträdare. Huruvida en handling är avvikande beror alltså på hur omgivningen reagerar på den.

Begreppet avvikelse kan förklaras utifrån två olika sorters avvikelse, *primär avvikelse* och *sekundär avvikelse*. Primär avvikelse är handlingar som går emot normerna och som begås i

okunskap om vilka normer det är som gäller. Barn är ett exempel på individer som primäravvikar då de ännu inte lärt sig de samhälleliga normerna. Alla människor börjar sina liv med primära avvikelser men det som skiljer oss åt är de reaktioner som vi får på dem. Vissa av oss får lära oss att vi är bra som människor men att våra handlingar för stunden är mindre bra medan andra lär sig att det inte bara är handlingarna som är felaktiga utan också dem som människor. Detta är oftast föräldrars stämpling, eller etikettering, och är i det stora hela det första stadiet av en individs avvikarbana. I takt med livet och genom kontakt med andra utanför familjen lär sig barnet de samhälleliga normerna och får också reaktioner på sina handlingar från andra individer. När förståelsen av normerna blivit tillräckliga och självbilden har blivit mer etablerad kan en sekundär avvikelse börja ta form. Sekundär avvikelse är också handlingar som går emot samhällets normer men här är individen medveten om de normer som han eller hon bryter emot. Denna typ av avvikelse grundar sig på en negativ självbild och sker som ett försvar mot de bekymmer som orsakats av stämpling (Goldberg, 2005). Vidare är sekundär avvikelse ett resultat av att individen accepterat sin stämpling och själv uppfattar sig som en avvikare. Etiketteringen, eller stämplingen, blir därmed en större del av individens identitet och självbild och det avvikande beteendet intensifieras (Giddens, 2007). Härefter kan individen träda in i en avvikelsspiral och i denna fas vet individen om att det är individen själv som måste förändras för att komma ur sitt beteende. Även fast individen vet om samhällets normer och sitt oacceptabla beteende bryter individen ändå dagligen mot normerna. Avvikaren provocerar fram negativa reaktioner, inte bara hos andra, utan även hos sig själv. Här blir det svårt för individen att hålla sin självbild på samma låga nivå som tidigare och istället ökar risken för att självbilden omdefinieras i ytterligare negativ riktning. Detta kan utvecklas till en ond spiral där avvikelserna betraktas av omgivningen, samt av individen själv. Detta kan ses som ett ytterligare bevis för avvikaren om hur misslyckad han eller hon är som människa (Goldberg, 2000).

5 Metod

Då avsikten med studien är att undersöka olika människors subjektiva upplevelser och tankar kring omgivningens syn på dem under deras missbruksperiod har vi valt ett kvalitativt tillvägagångssätt. Insamlingen av empirin har gjorts genom en kombination av narrativa intervjuer, dvs. livsberättelser, och halvstrukturerade intervjuer. Vi har låtit våra informanter berätta relativt fritt om sina liv, medan vi har haft en väl utarbetad intervjuguide, utifrån vårt primära syfte och våra frågeställningar, som ett underlag under själva intervjuerna.

5.1 Vetenskapsteoretisk utgångspunkt

Studiens vetenskapsteoretiska utgångspunkt är fenomenologisk, dvs. att vi förstår sociala fenomen utifrån perspektiv och att vi beskriver världen genom hur vi upplever den (Kvale & Brinkmann, 2009). Med fenomenologi som utgångspunkt har vi till viss del försökt bortse från vår förkunskap, dock inte helt och hållet, och valt att fokusera på undersökningspersonernas berättelse och livsvärld (Kvale & Brinkmann, 2009). Vi tror att kunskap om samhället bör baseras utifrån förståelse och förståelse är något som nås genom tolkning (Danemark, Ekström, Jakobsen & Karlsson, 2003). Eftersom vi undersöker om människor med beroendeproblematik känner sig stämplade av sin omgivning är inspiration av fenomenologin det som passar den här studien bäst. Vi har ibland fått göra tolkningar i en strävan att förstå individernas egna upplevelser.

5.2 Förförståelse

Förförståelse är den uppfattning som redan finns om det område som undersöks. Den kan t.ex. grunda sig i tidigare utbildning eller erfarenheter och anses som ett objektiva utgångsläge för en studie, men det är snarare en subjektiv förståelse eller fördom. Eftersom vi präglas av vår förförståelse kan det vara svårt att göra oss oberoende av den. Dock är detta inte alltid nödvändigt. Utifrån förförståelsen kan vissa bestämda frågeställningar skapas och utifrån den information som framkommer under intervjuerna kan nya och ytterligare frågeställningar utvecklas. Genom att ta hänsyn till samt vara medvetna om vår förförståelse kan en mer sannolik och tillförlitlig uppfattning nås om det som undersöks (Holme & Solvang, 1991).

Vi arbetar båda inom beroendevård av olika slag och har genom arbetet erfarit hur människor med alkohol- och narkotikamissbruk kan bli stigmatiserade och ses som avvikare av andra samhällsmedborgare. Vi har också studerat vid samma utbildning som bl.a. handlat om att lågprioriterade grupper, som människor med missbruk, blir kategoriserade och stämplade av omgivningen. Det gör att vi har en viss förförståelse om området för uppsatsarbetet. Eftersom vi tolkar meningen i det som sagts under intervjuerna har denna förståelse en betydelse för vilka tolkningar som görs. Vi bortser därför inte ifrån vår förförståelse helt och hållet men vi är medvetna om den och påminner oss själva om att den inte får styra allt för mycket.

5.3 Kvalitativ metod

Kvalitativ metod utmärker sig i form av att forskaren vill studera den sociala verkligheten vi lever i samt att det primära syftet är att beskriva och analysera kulturen och beteenden hos människor utifrån de individer som studeras (Bryman, 1997). Kvalitativ metod karakteriseras av att tillvägagångssättet har sin utgångspunkt i en närhet till de objekt som studeras och att kunskapsutvecklingen sker i mötet tillsammans med informanterna. Detta för att forskaren ska kunna förstå situationen som individen befinner sig i och samtidigt komma informanten nära in på livet. Forskaren försöker genom ett kvalitativt tillvägagångssätt se världen genom informantens perspektiv och försöker på så sätt få en djupare förståelse av det ämne som valts att studeras (Holme & Solvang, 1991). Kvalitativ information som samlas in kan handla om händelser, yttranden, tankar och är nödvändigtvis inte sådan information vi kan se eller ta på (Ahrne & Svensson, 2011).

För att kunna förstå det fenomen vi studerar ur våra informanternas perspektiv behövde vi komma dem nära in på livet. Informanterna fick djupgående berätta om hur de har upplevt omgivningens syn på dem och hur detta har färgat dem genom deras liv. Vi valde att använda oss av en kvalitativ metod då den information vi sökte enklast kan inhämtas i närhet till de informanter som intervjuades. Intervjun gav informanterna en möjlighet att fritt berätta om sina liv medan vi hade möjlighet att ställa kontrollerande frågor.

5.4 Narrativa och halvstrukturerade intervjuer

I studien används en kombination av narrativa intervjuer och halvstrukturerade intervjuer. En halvstrukturerad intervju innebär att intervjun syftar till att erhålla beskrivningar från informanten. I vårt fall handlade det om informantens livsvärld för att därefter kunna tolka och beskriva fenomenet som undersökts. Vid en halvstrukturerad intervju ges informanten utrymme att berätta fritt kring det ämne som intervjun behandlar. Forskaren har frågor som skrivits ner innan intervjun till hjälp för att hålla intervjun till det ämne som är tänkt att studeras. Frågorna som ställs till informanten är av en mer öppen karaktär och ställs inte nödvändigtvis i samma ordning till alla informanter (Kvale & Brinkmann, 2009). Forskaren

har inför intervjun skapat sig en uppfattning kring vad som är väsentligt för ämnet som studeras och ser till att de viktiga områdena för ämnet täcks under intervjuens gång. Anledningen till att forskaren inte använder ett bestämt frågeformulär som följs till punkt och pricka beror på att intervjuaren i detta fall strävar efter att styrningen från forskarens sida ska vara så minimal som möjligt. I den kvalitativa intervjun är det viktigt att betraktelser som kommer fram under intervjun är ett resultat av informantens egna uppfattningar av fenomenet som undersöks. Det är just därför som informanten bör få styra samtals utveckling i så stor mån som möjligt (Holme & Solvang, 1991). Intervjun är en aktiv process där forskaren och informanten skapar kunskap tillsammans genom den relation som uppstår i samband med intervjun. Med denna typ av intervju eftersträvar forskaren att förstå meningen hos de väsentliga teman som finns i informantens livsvärld och forskaren försöker notera och tolka det som sägs i intervjun tillsammans med vilket sätt det sägs på (Kvale & Brinkmann, 2009).

Narrativ metod används när forskaren samlar in och analyserar muntliga eller skriftliga berättelser. Berättande är en aktivitet som använts sedan urminnes tider och är grundläggande för mänskligt tänkande och skapande av kunskap (Johansson, 2005). Berättelseformen är viktig för att kunna förstå världen vi lever i men också för att få ta del av kunskap om de människor som lever i den och hur de själva upplever världen runt omkring sig. Genom samspel och kommunikation med andra människor skapar alla individer sin sociala verklighet, bl.a. genom berättelser. Människan använder denna utvecklade form av berättelse för att kunna kommunicera sin livshistoria för att kunna återge livets dramatiska struktur och komplexitet (Hydén, 2008). Den narrativa metoden är ett potentiellt tillvägagångssätt när forskaren intresserar sig för sociala händelser över tid och vad som har lett fram till en specifik situation. Denna typ av intervju ger informanten möjlighet att återge och binda samman olika händelser i dennes liv till en helhet som sedan intervjuaren kan begripa och förstå (Hydén, 2008). Ett sätt att studera hur individen upplever sig själv och andra, både i den fysiska och psykiska världen, kan därför studeras genom just berättelser (Hydén & Hydén, 1997).

5.5 Urval

Eftersom syftet med studien var att analysera ett socialt fenomen har vi gjort ett *strategiskt urval*. Det innebär att det sociala fenomen vi valt att utforska föregick vårt urval och att de informanter som sedan deltagit i studien valdes och tillfrågades för att de hade kunskap och erfarenhet om det valda fenomenet (Jacobsson & Meeuwisse, 2008). Vi gjorde också ett strategiskt urval för att förvissa oss om att få varierande svar från informanterna. Eftersom män och kvinnor skiljer sig åt i flera sammanhang valde vi att intervjua två personer av vardera kön (Trost & Hultåker, 2007). Vi bestämde oss också för att för att avgränsa oss till fyra intervjuer, alltså fyra informanter, då vi ansåg att vi genom dem kunde få det material vi behövde för vår studie. Eftersom våra intervjuer var av narrativ karaktär, dvs. i form av livsberättelser, valde vi också att alla informanter skulle vara i eller över medelålder. Detta för att det skulle finnas en viss längd på både deras liv och deras livsberättelser. Av etiska skäl tänkte vi även på att välja informanter som är vana att prata om sina liv, sina erfarenheter och tidigare upplevelser, eftersom fenomenet vi valt att studera berör känsliga ämnen. Från början var tanken att intervjua människor som lever med ett aktivt missbruk. Eftersom vi ansåg att det då fanns en risk för att intervjutillfällena kunde bli svåra att planera in. För att studiens resultat skulle bli så sanningsenligt som möjligt valde vi istället att informanterna skulle ha haft ett missbruk men att de idag skulle vara drogfria.

5.6 Tillvägagångssätt

Innan uppsatsens början var vi båda säkra på att den skulle beröra alkohol- och narkotikaberoende och det var därför vi valde att skriva uppsatsen tillsammans. I början av 2014 startade arbetet med att specificera vad ämnet för vår uppsats skulle komma att handla om. Vårt gemensamma intresse var hur omgivningen ser på, eller behandlar människor, med beroendeproblematik. Vi hade båda mer eller mindre erfarenhet av beroendevård och var därför intresserade av att se hur omgivningen kan påverka individen direkt eller indirekt. Mycket tid lades ner på att konkretisera vårt syfte och frågeställningar. Nästa steg i processen var att söka litteratur kring ämnet för att införskaffa inspiration och kunskap om beroende, stigma och stämpling. Vi sökte i litteratur, i forskning och i olika databaser. Vi tog också hjälp av en bibliotekarie för att hitta relevant information.

Under studiens gång har vi haft ett abduktivt förhållningssätt. Det innebär en kombination och växelverkan mellan det induktiva och deduktiva tillvägagångssättet. Detta används när teori och empiri samspelar (Kvale, 1997). Vi bedömde att ett abduktivt förhållningssätt var mer lämpligt för vår studie än endast ett deduktivt eller induktivt sådant. Det deduktiva tillvägagångssättet handlar om att testa hypoteser utifrån teorier, vilket hade kunnat medföra att vi förbiset användbar empiri som kunde vara av vikt för vår studie. Ett induktivt tillvägagångssätt, där endast empirin är i fokus, hade inte heller varit lämpligt då vi redan innan studien, hade kunskap om området som valts att studeras (Watt Boolsen, 2007).

5.6.1 Förberedelse inför intervjuerna

Innan intervjuerna genomfördes skrev vi ett informationsbrev som skickades till informanterna. Det utformades även så att det fungerar som ett informerat samtycke. Informationsbrevet innehöll en kort presentation av studien, dess syfte, informanternas rättigheter, vår hantering av informationen, ett löfte om anonymitet samt våra kontaktuppgifter. Kvale och Brinkmann (2009) menar att informationsbrevet fungerar som ett skydd för informanter, men också för forskarna, om eventuella oenigheter eller konflikter skulle uppstå kring studien. Detta ansåg vi var av vikt då studien berör ett känsligt ämne med mycket personlig information från informanterna. Vi gjorde också en intervjuguide där vi började med att skriva ner alla frågor som vi ville ha svar på för att möta vårt syfte och besvara våra frågeställningar. Efter att ha sållat och bestämt oss för vilka frågor som var användbara delades de upp olika i kategorier för de ämnesområden vi sökte svar på. Mycket fokus under arbetet låg på att skapa öppna frågor som ger informanterna möjlighet att svara fritt och berätta så mycket som möjligt. Efter många och noggranna genomgångar av både informationsbrev och intervjuguide var det dags för oss att ta kontakt med informanterna. En av informanterna erbjöd sin medverkan själv i samband med att vi berättade om vår studie på en enhet för beroendevård. En annan person på samma enhet blev tillfrågad av oss då hon berättat att hon också haft ett tidigare missbruk. Den personen rekommenderade i sin tur en annan person som var intresserad av att medverka. Sist men inte minst tog vi kontakt med en kvinna vars jobb går ut på att hjälpa människor med ett före detta missbruk att komma ut på den reguljära arbetsmarknaden igen. Hon hjälpte oss att hitta en fjärde informant och ordnade också ett möte för intervju.

5.6.2 Intervjugenomförandet

Vi välkomnade och erbjöd informanterna att genomföra intervjuerna på Campus. Två av dem ville möta oss där, de resterande två ville hellre ses i sitt hem eller på sin arbetsplats. Detta gick vi med på då vi ansåg att valet av plats var viktigt. Vi ville att informanterna skulle känna sig bekväma och avslappnade i intervjumiljön för att nå ett så bra resultat som möjligt.

För att inte missa viktig fakta antecknade vi relevant information under intervjuerna samt bad om godkännande från informanterna om att få spela in intervjuerna. Alla intervjuer började med en öppen fråga i form av: "Berätta gärna om var du föddes..?" för att bjuda in till ett berättande (Hydén, 2008). Under intervjuerna lät vi informanterna tala fritt och vi undvek att avbryta dem. Tysta intervjuare brukar leda till att informanten använder det tysta utrymmet till att utveckla sitt svar och fylla ut det med berättelser. Dessa berättelser kanske inte skulle kommit fram om intervjuerna hade avbrutit informanten (Hydén, 2008). Även om vår roll som intervjuare var att under tystnad låta informanten berätta ställde vi följdfrågor för att få mer detaljrika svar. Följdfrågorna syftade även till att stödja informanten om hen tystnade eller kom ifrån ämnet under intervjuens gång (Kvale, 2009). Samtidigt som våra intervjuer var av en kvalitativ modell i form av djupintervjuer använde vi oss av den narrativa intervjuformen, alltså en form av livsberättelser. Vid narrativa intervjuer ställs inte frågor i en viss ordning då detta kan göra det svårt för informanten att berätta. Även om intervjuaren har specifika frågor om t.ex. arbete, ålder och så vidare kan intervjun delas upp i delar eller frågorna kan sparas till senare i intervjun (Hydén 2008). Vi valde att spara specifika frågor till slutet av intervjun och hade en metodik för att under intervjun checka av vilka svar vi fått och vilka svar som inte blivit besvarade.

5.6.3 Bearbetning av empiri

Efter intervjuerna satte vi oss ner samma kväll, eller dagen efter, för att transkribera intervjun, ord för ord, eftersom vi då hade den färskt i minnet. Därefter analyserade vi vår empiri och använde meningsanalys som analysmetod. Kvale och Brinkmann (2009) menar att denna metod är ett passande verktyg när stora mängder intervjutext behöver bearbetas och hanteras. Meningsanalys är en analysform som lägger fokus vid meningen och används för att bl.a. organisera intervjutexter, presentera tolkningen på ett litet utrymme samt för att kunna utarbeta den underförstådda meningen i det som sagts. Meningsanalysen lägger stor betydelse på uttolkarens antaganden och frågor. Vi blir genom dem medskapare av intervjuens, eller textens, mening.

Ett exempel på tolkningar som gjorts är följande:

"Jag har alltid varit, jag har alltid känt mig utanför, varit rädd för att inte va omtyckt, jag har varit rädd för att inte bli bekräftad, varit rädd för att bli övergiven och lämnad, fast jag har aldrig blivit det." (Mattias, 52 år.)

Informanten Mattias berättar att han alltid varit rädd för att bli lämnad men säger också att han aldrig har blivit det. Efter att vi har analyserat övrig empiri från Mattias intervju har vi kunnat göra tolkningen att han faktiskt har blivit lämnad. Vid andra tillfällen i intervjun säger han följande:

"Det tog typ åtta-nio månader bara, från att jag började använda amfetamin tills det kraschade. Det gick jättefort och min dåvarande fru väljer att lämna mig. Jag tar på mig den absolut största offer-koftan i hela världen och ser ingen anledning till detta. Jag förstår inte varför hon sviker mig."

"Mina föräldrar tog fullständigt avstånd ifrån mig, ehm, så jag lever liksom som en outlaw i ganska många år".

Vidare har vi, i vårt analysarbete, använt oss av kodning vilket innebär att vi kopplar ett eller flera nyckelord till den transkriberade texten för att lättare kunna identifiera delar av den (Kvale & Brinkmann, 2009). Efter att vi kodat materialet delade vi in våra koder i kategorier för att lättare kunna jämföra informanternas uttalanden samt för att kunna se likheter och olikheter dem emellan. När kodningen gick över till kategorisering i analysarbetet reducerades långa intervjuuttalanden till några få tabeller. Våra kategorier valdes bl.a. utifrån stämplingsteorins centrala begrepp; *självbild*, *stigma* och *avvikelse*. Kategorierna *vändpunkt* och *omgivningens syn* lades också till då de hjälpte oss att analysera fram eventuella svar på vårt syfte och våra frågeställningar. Efter kategoriseringarna började urvalet av mer specifik data, dvs. användbar empiri. Den placerades sedan in under olika teman och därefter gjordes ännu en bearbetning av empirin för att avgränsa samt precisera den. När detta var gjort kom våra teman att fungera som inspiration för rubrikställandet av vårt resultat- och analysavsnitt. Efter många genomgångar av koder, kategorier och teman skrevs resultat- och analysavsnittet. Där vi har kopplat empiri till teori och tidigare forskning samt presenterat våra egna reflektioner.

5.7 Styrkor och svagheter

Eftersom vi har haft för avsikt att undersöka hur människor med alkohol- och narkotikaberoende upplever sina liv och sin omvärld så har den kvalitativa ansatsen varit en styrka. Genom intervjuerna har vi fått kunskap om informanternas sociala liv, känslor och upplevelser. Vi kunde genom direkta frågor och svar reda ut eventuella missförstånd och oklarheter. Likt det Kvale och Brinkmann (2009) skriver, menar också vi, att vi genom den kvalitativa forskningsintervjun skapar större möjlighet att förstå världen utifrån undersökningsspersonernas synvinkel. Strävan efter att försöka förstå deras levda värld har varit vårt syfte genom hela studien.

Styrkan med att också ha använt narrativa intervjuer som datainsamlingsmetod är att vi inte har begränsat våra informanter till att endast svara på enstaka och utvalda frågor. De har istället fått prata fritt, men med viss styrning utifrån vår intervjuguide. Därigenom har användbar empiri framkommit som vi förmodligen inte hade nått ifall vi endast haft en halvstrukturerad intervju som datainsamlingsmetod. En annan styrka med narrativa intervjuer är att vi genom informanternas berättelser har fått en djupare förståelse för deras subjektiva upplevelser och tolkningar av sin livsvärld (Johansson, 2005). Dock skapas berättelser som dessa genom samspel mellan intervjuare och informanter. Vi påverkar alltså berättelsernas form då vi ställer följdfrågor eller frågor som bestämts sen tidigare, vilket kan ses som en svaghet då det faktiskt inte blir informanternas berättelse helt och hållet.

Vidare skriver Holme och Solvang (1991) om hur flexibilitet, i form av att lägga till frågeställningar under intervjuernas gång, kan vara en styrka, men också hur det kan vara en svaghet. De menar att det p.g.a. en sådan flexibilitet blir svårare att jämföra informanternas svar och berättelser med varandra. Detta eftersom intervjuerna till viss del kan ha formats annorlunda. Vi är benägna att hålla med. Det kan ha försvårat analysarbetet, men det har inte gjort det omöjligt. Vårt analysarbete har också varit en styrka i det att vi har koncentrerat meningen i det som sagts under intervjuerna. Vi har reducerat oanvändbar empiri för att lättare kunna undersöka och analysera den vi ansett som användbar. Att koda, kategorisera och tematisera har hjälpt oss att nå den slutliga empiri som vi kommer presentera under vårt resultat- och analysavsnitt.

En svaghet med vårt metodval är att vi inte gjort en kommunikativ validitet, dvs. att låta informanterna läsa våra tolkningar och uttala sig om dessa är rimliga eller ej innan rapporten är helt färdigställd (Kvale, 1997). Detta hade vi velat göra men p.g.a. av tidsbrist har det inte varit möjligt.

5.8 Validitet och reliabilitet

Inom kvalitativ forskning innebär *validitet* att man med sin undersökningsmetod lyckats undersöka det som man från börjat avsett att undersöka (Kvale, 1997). I vårt fall har vi, som ovan nämnts, valt att använda oss utav intervjuer. Genom dem och vårt analysarbete har vi strävat efter att få en tillfredställande validitet. Genom att ha arbetat systematiskt och noggrant med intervjufrågorna har vi fått kunskap om det som avsågs att få kunskap om. Vår intervjuguide har bestått av noga utvalda frågor som utformats utifrån grundligt utarbetade teman med utgångsläge i vårt primära syfte och våra frågeställningar. Genom intervjufrågorna har vi fått veta informanternas uppfattningar och upplevelser av omgivningens syn på dem, deras missbruk och vad som var avgörande för att de kunde ta sig ur det. Slutligen har vi, genom att koppla vår empiri och teori, kunnat förstå sammanhangen ur ett stigmatiseringsperspektiv. Vidare har vi varit noga med att informera om vårt syfte och våra frågeställningar för informanterna innan intervjuerna. Detta för att de skulle kunna förbereda sig på vad vi ville ha ut av intervjuerna redan på förhand. Validiteten för vårt arbete kan också anses vara tillfredställande då våra informanter inte längre har ett missbruk och för att de därför kunnat ge tillförlitliga svar under själva intervjutillfällena (Kvale, 1997). Vårt analysarbete har också bestått av att förstå meningen i det som sagts under intervjuerna. För att säkerställa validiteten har vi bara använt oss av informanternas egna uttalanden i vårt analysarbete (Kvale, 1997).

Reliabilitet innebär att resultatet ska bli detsamma, eller åtminstone liknande, vid en ny studie. Det kan dock vara svårt i en kvalitativ undersökning där man, som vi, har för avsikt att studera människors upplevelser av någonting. Eftersom upplevelser i mångt och mycket är subjektiva kan svaren under intervjuerna variera utifrån informantens sinnestillstånd (Kvale, 1997). Detta är vi medvetna om, men vi menar att vår studies resultat når en tillfredställande reliabilitet då vi utgått från samma intervjuguide, dvs. samma frågor, i samtliga intervjuer. Vi har även låtit alla informanter ta del av samma informationsbrev innan intervjuerna. I vårt informationsbrev har vårt syfte och våra frågeställningar beskrivits tydligt. Genom det och ovanstående tror vi oss kunna få ut, om inte samma, så åtminstone ett liknande resultat vid en ny studie. Det förstärks av att informanterna är relativt vana att tala om sina liv och upplevelser och för att de har bearbetat sina historier länge innan våra intervjuer. Det minskade risken att deras svar blev känslö- och humörstyrda.

5.9 Etiska överväganden

Det finns vissa etiska problem med att skriva och utföra intervjuer då de ibland kan behandla känsliga ämnen. Det är viktigt att värna om informanten och de människor eller organisationer som nämns i intervjun. Vissa etiska uppgifter kan anses banala men är viktiga. Det kan t.ex. handla om säker förvaring av band och utskrifter och ett löfte om att banden raderas när de inte längre behövs. Vidare är anonymiteten en viktig aspekt inom forskningsetiken. D.v.s. att man döljer eller aidentifierar informanternas riktiga identitet och likaså händelser i intervjun som kan vara lätta att känna igen (Kvale & Brinkmann, 2009). Vidare är det viktigt att veta att forskning bara får genomföras om informanterna har samtyckt till deltagandet i studien. Informanterna måste också få information om studiens huvudman

och metod samt att denna deltar frivilligt och om rätten att delta frivilligt och om rätten att när som helst kunna avbryta sitt deltagande (Lövgren, Kalman & Sauer, 2012). I intervjuer med personer med ett tidigare beroende måste vi som intervjuare räkna med att historier som berör känsliga områden kan komma fram. Under våra intervjuer kom ämnen som handlade om familj, uppväxt, fängelsevistelser och kriminalitet upp och informanterna berättade att dessa ämnen var svåra att prata om. Därför gjordes valet att inte ställa mer ingående frågor om just det.

Det är också viktigt att vi informerat deltagarna om att känslig information kommer stanna mellan informanten och intervjuarna. Informanterna i studien har också informerats om hanteringen av insamlad data samt att deras riktiga namn eller känsliga uppgifter som kan avslöja deras identitet inte kommer att röjas. Vi måste bedöma konsekvenser, både för den skada som deltagarna kan lida men också de vetenskapliga fördelar som individernas deltagande ger. Det gäller att som forskare inte bara se till den skada som kan drabba individerna, utan också den grupp av människor som studien berör. Forskarens roll och kännedom kring värdefrågor och etiska riktlinjer är en avgörande faktor i forskningsarbetet. Forskaren ska sträva efter att de publicerade resultaten ska vara så korrekta och representativa för forskningsområdet som möjligt (Kvale & Brinkmann, 2009). Som tidigare nämnts valdes studiens informanter utifrån kriteriet att de ska ha tagit sig ur sitt missbruk sedan minst ett par år tillbaka. Detta för att försäkra oss om att få så tillförlitliga svar som möjligt. Men också för att det är svårt att förutse vilka känslor en livsberättelse kan riva upp, framför allt om personen fortfarande är aktiv i sitt missbruk. Något som är viktigt när man som vi genomför en studie om människor med svåra livsöden, är att man bör hålla en professionell distans till informanten och hans berättelse. Det kan vara lätt att reagera känslomässigt i situationer som innehåller starka känslor och man bör därför påminna sig om att det är en hårfin gräns mellan att komma nära och förstå till att gå över gränsen och göra intrång i människors integritet (Svedmark, 2012).

6 Resultat och Analys

6.1 Presentation av informanter

Följande informanters namn är fingerade.

Krister, 61 år, har idag varit drogfri i 17 år efter ett aktivt missbruk av både alkohol och narkotika sedan tidig ålder. Under sitt missbruk livnärde han sig till största del av att vara kriminell.

Mattias, 52 år, har sedan tonåren missbrukat alkohol- och narkotika. Under denna tid levde han som kriminell. Idag har han varit drogfri i två år.

Camilla, 47 år, har sedan tidigt vuxenliv missbrukat alkohol och tabletter. Idag har hon levt utan droger i snart fyra år.

Monika, 47 år, har sedan tidiga tonår missbrukat alkohol och narkotika. Idag har hon varit drogfri i snart sex år.

Gemensamt för informanterna är att de alla på ett eller annat sätt har avvikit från samhällets normer och att de känt sig stämplade av sin omgivning. De har tagit sig ur sitt missbruk och säger idag att de lever ett gott liv med jobb och sunda relationer. Med hjälp av informanterna, vald teori och tidigare forskning har studiens syfte och frågeställningar besvarats i följande avsnitt.

6.2 Att vara utanför

Mitt värde låg i det jag gjorde. Var jag duktig på matte så låg det värdet i mig som person. (Camilla)

Några av studiens informanter hävdar att de som barn blev värderade utifrån vad de gjorde istället för vilka de var som personer. Detta ledde till att de lärde sig att de inte dög och precis som stämplingsteorin säger är föräldrars stämpling ofta det första stadiet till att personer börjar och sedan fortsätter att avvika i livet. Alla människor primäravviker från sociala spelregler som barn men det är inte alla som stämplas. För de individer som dock blir stämplade, liksom informanten ovan, kan avvikelsen fortsätta in i den sekundära fasen (Goldberg, 2005). *Krister* berättar under intervjun att hans mamma önskade sig en flicka när han föddes och att han därför kände att han inte dög för henne. *Krister* berättar också att han lärde sig redan från barnsben att han inte skulle ha funnits till och att han kände att det inte fanns någon kärlek eller värme i hans barndom. Han stämplades tidigt i form av att han inte var önskvärd och hans fortsatta avvikelse kan ses som ett resultat av detta.

*Jag har hela tiden varit tvungen att vara någon, det har aldrig räckt att vara *Krister* [...] banan började väldigt tidigt. Någonstans började det med ett beteende som sedan har följt mig hela livet igenom. (Krister)*

I skolan flyttade de ut mig, jag var problemet. Jag var utanför. Och ibland kunde jag bråka för att slippa vara med också. (Krister)

Informanterna har berättat om den stämpling de utsatts för och som lett till att de gått in i en sekundär avvikelse. De berättar också om människor som tagit avstånd, hur omgivningen gett dem nedvärderande etiketter och att de även har berättat för dem att de är opålitliga och värdelösa. Giddens (2007) menar att individerna under den sekundära avvikelsen har lärt sig de samhälleliga normerna och själva vet att de avviker ifrån dem. Giddens (a.a.) menar också att stämpling kan orsaka att individer får en ökad negativ självbild och att de reagerar på dess svårigheter i form av att avvika från normen ytterligare och att avvikandet därmed förstärks. Krister berättar ovan hur han var den som flyttades ut ur klassrummet då han sågs som problemet och den som ställde till problem i skolan. Han berättar att lärarna valde att lyfta ut honom från klassrummet och placera honom utanför gemenskapen istället för att ta tag i de problem som uppstod. När Krister i sin tur accepterade sin identitet som avvikare berättar han att han kunde använda avvikandet för att komma ur skolmiljön, där han inte passade in. Han bråkade för att slippa vara i skolan. Istället kunde han umgås med sina äldre kompisar nere på staden. I ovan nämnd situation kan man ana att Krister bekräftas som en avvikare av lärarna och därmed förstärks hans bild av att det är han som inte duger. Detta stämmer överens med vad teorin säger om stämplingens roll i avvikandet. Att det sker genom en process av många händelser och inte några enstaka traumatiska händelser i en persons liv (Goldberg, 2000).

Jag blev utpekad i den lilla kommunen och det var jättejobbigt [...] jag fick alltid snedblickar [...] Nej men shit jag skiter i det här, jag flyttar. (Monika)

Informanterna berättar att de har känt skuld och skam under sin missbruksperiod och att mycket av denna skam berodde på deras negativa självbild samt omgivningens syn på dem. Detta stämmer överens med vad Jönsson (2002) skriver, att det ofta är skambelagt att bära ett stigma. Vidare beskriver informanterna hur de har flytt från personer eller platser där de upplevde stigma och istället sökt sig till de grupper där de passat in för att komma undan skammen och känslorna. För informanterna har dessa grupper oftast bestått av andra människor som också haft ett missbruk.

Jag har liksom alltid känt mig som en triangel bland fyrkanter. (Mattias)

Jag fick en identitet i missbruket och kriminaliteten. (Mattias)

Forskningen visar att människor som stigmatiseras och som känner skam är mindre benägna att uppsöka den vård de behöver för att komma ur sitt beroende (Keyes m.fl, 2010; Samuelsson, Blomqvist & Christophs, 2012; Sanders, 2012). Monika beskriver i sin intervju att hennes negativa självbild gjorde att hon inte såg något värde i sig själv. Hon såg sig själv som ett hopplöst fall och hennes osäkerhet gjorde att hon inte sökte hjälp. Hon trodde att det inte fanns någon som kunde hjälpa henne. Corrigan, Kuwabara & O'Shaughnessy (2009) skriver i sin rapport att omgivningen anser att ett beroende är mer självförvållat än exempelvis psykisk sjukdom och att individen själv därför är mer ansvarig för att ta sig ur sitt beroende. De skriver också att den negativa synen på missbruk bidrar till att individen drar sig ifrån att söka behandling.

Jag åker ju hem ibland och hälsar på och då kan jag ju stöta på människor som ... känner mig sedan den tiden och de flesta hejar inte på mig längre trots att jag är, trots att jag lever ett helt annat liv. Där bemöts jag ju fortfarande som "den där jävla knarkaren" eller han som stjal allt som inte sitter fast liksom. Det sitter kvar så urbota starkt i den kommunen. (Krister)

Informanterna berättar att de stämplats på olika sätt under livet och att detta har påverkat dem på ett eller annat sätt. Krister berättar exempelvis att han fortfarande stämplas och bär ett stigma i sin hemkommun trots att han sedan 17 år tillbaka lever ett alkohol- och narkotikafritt liv. Han berättar att han för ett antal år sedan startat och bedrivit missbruksvård i sin före detta hemkommun för att på något sätt betala tillbaka till samhället där han växte upp. Han berättar också att det inte fungerade och att han bestämde sig för att flytta därifrån. Lavack (2006) skriver att det idag fortfarande finns en stark stigmatisering av människor som är i behandling och även kring de som tagit sig ur sitt missbruk. Hon menar att det är viktigt att sprida kunskap till allmänheten kring beroende för att stigmatiseringen ska kunna minska. Krister är ett exempel på att stigma fortfarande kan definiera vem någon är trots att denna kommit ur sitt beroende. Han ses fortfarande som en kriminell missbrukare i sin före detta hemkommun. Vi anser, precis som Lavack, att om ett stigma kan vara så djupt etablerat är det viktigt att utbilda allmänheten. Vi tror att det är viktigt att socialarbetare har ett förhållningsätt där de inte stämplar någon, varken de som är aktiva i sitt missbruk, de som går i behandling eller de som har kommit ur sitt missbruk. Det kanske går att hjälpa individer lättare, få dem att träda fram och söka behandling tidigare samt minska konsekvenserna av sitt användande om stigmatiseringen minskar?

6.3 Självbildens påverkan

Jobba? Nej vem fan vill anställa mig? Jag kan ju inte ens... veta om jag ska borsta tänderna när jag ska gå och lägga mig. (Mattias)

När individer, precis som Mattias, har accepterat sin stämpling och själva uppfattar sig som avvikare uppfattar vi det som att stämplingen blir en del av identiteten och därmed förstärks den dåliga självbilden och det avvikande beteendet eskalerar (Giddens, 2007). Eftersom Mattias själv ansåg att han var oduglig för ett jobb och inte trodde att någon ville anställa honom, menar han att han lät bli att söka jobb och fortsatte istället att avvika, dvs. leva ett liv med droger och kriminalitet. När Mattias och de övriga informanterna fick frågan om hur deras självbild var under den tiden de missbrukade svarade samtliga att de hade ett bra självförtroende med hjälp av droger men att deras självbild däremot var dålig p.g.a. deras egen och andras syn på dem.

Självkänslan var aldrig bra men mitt självförtroende var bra. På grund utav att jag hade omständigheter runt mig som lyfte mitt självförtroende, men min självkänsla, eller självbild, blev inte bra för det [...] Jag har alltid varit rädd för att inte vara omtyckt, känt mig utanför, varit rädd för att inte bli bekräftad, varit rädd för att bli övergiven och lämnad. När jag tar droger så känner jag inte av dessa känslor, men idag försöker jag stoppa in andra saker i tomhetskänslan i magen. (Mattias)

Mattias menar att drogerna lyfte hans självförtroende och att han var tvungen att använda mer och mer för att klara av att leva med sin dåliga självbild. Utan drogerna blev ångesten och tomheten för stor och drogerna blev således ett sätt att må bra för stunden. Det fungerade dock inte i längden utan hans negativa självbild intensifierades. Tankar som lyfts hos oss när vi hör Mattias och de övriga informanterna berätta är att droger är ett sätt att dämpa symptom till ångest och att det egentliga problemet till att man känner ångest kvarstår. Vi menar alltså att dessa människor bör söka hjälp för sin inre oro och sina svåra känslor istället för att

försöka självmedicinera med alkohol och narkotika. Vi anser också att socialarbetare bör förstå att det finns inre orsaker till droganvändande snarare än bara yttre orsaker.

Informanterna beskrev även sin dåliga självbild som något som fanns redan innan de började använda droger och att drogerna senare kom att fungera som någon form av känsloreducering. Precis som Goldberg (2005) skriver, när han talar om stämpling och hur den påverkar människor att börja använda droger, har Mattias och de övriga informanterna blivit dömda, stämplade och stigmatiserade av sin omgivning. För att hantera detta har de använt droger för att vara självdestruktiva och fly undan stundens sociala krav.

Jag dämpade min dåliga självbild genom att ta droger. (Mattias)

Jag drack och stängde av. (Monika)

Vi uppfattar det som att en individ med en negativ självbild, som orsakats av andra människors stämpling, många gånger försöker fly jobbiga känslor med hjälp av alkohol och narkotika. Vi uppfattar också att informanterna accepterat andra människors syn på dem, gjort den synen till sin egen och därigenom fått en dålig självbild. Den dåliga självbilden har i sin tur gjort, som flera forskare beskriver, att de har vidmakthållit sitt missbruk (Sanders, 2012; Samuelsson, Blomqvist & Christophs, 2012).

Tankar som väcks hos oss när detta är ett faktum för samtliga informanter är att problemet vid hög alkohol- och narkotikakonsumtion inte är alkoholen och narkotikan i sig utan snarare dessa människors egna känslor, svagheter och svårigheter att hantera dessa. Kanske borde vi fokusera mer på människors psykiska tillstånd än deras yttre attribut, som i det här fallet är missbruk av olika slag. Eftersom drogerna visar sig vara medel för att minska symptom som osäkerhet och dålig självkänsla bör vi kanske försöka åtgärda det bakomliggande problemet istället, dvs. försöka hjälpa och stärka dessa människor att må bättre i sig själva.

6.4 När drogerna och avvikelserna tar över

Jag kände mig inte som en del av samhället. Jag tillhörde ju dem som ska bort. Eftersom jag heller inte upplevde att jag kunde bli hjälpt så var jag ju en av dem som är dömda att leva i det här tills döden. (Monika)

I informanternas berättelser framkommer det att de har gått in i en form av negativ avvikande spiral under sin tid som beroende. Trots att informanterna visste om att deras beteende avvek från normen och att deras konsumtion av alkohol eller narkotika var skadlig fortsatte de ändå med ett negativt beteende. I citatet ovan verkar Monika ha accepterat sitt stigma och samtidigt dömt ut sig själv. Precis som stämplingsteorin säger anger Monika att hon har betraktats som avvikare både av omgivningen och av sig själv (Goldberg, 2000). I detta stadiet uppfattar vi det som att Monika bekräftar sin negativa självbild och försätter sig själv i en ytterligare negativ riktning. Det blir i sin tur ännu ett bevis på hur misslyckad Monika kände sig som människa.

När drogerna tog över så var det bara samma mönster som följde... (Krister)

Krister berättar vidare hur han ganska tidigt i tonåren började snatta och att det beteendet fortsatte. Han kände att han var tvungen att snatta mer. Han berättar också att han tagit saker

som han inte behövde och att han inte nöjde sig med att snatta lite samt att hans droganvändande har sett ut på samma sätt genom livet. Alla informanter har på ett eller annat sätt kommit in i avvikelsespiralen. Mattias beskriver hur han valde att avvika från samhället då han ändå inte kände att han passade in.

Jag trivdes bland mina andra vänner, samhället var ingenting för mig och vi hade våra egna lagar. (Mattias)

Precis som stämplingsteorin anger så kan också vi, i vår empiri, se att informanterna efter en lång tid med avvikande beteende till slut blivit medvetna om att de själva var tvungna att ta tag i sin beroendeproblematik. När detta sker, dvs. när människor med alkohol- och narkotikaberoende inser att de behöver ändra sina liv och beteenden, menar vi att det är särskilt viktigt att de får den hjälp och stöd som de behöver. Eftersom informanterna i denna studie har blivit stämplade samt varit högkonsumenter av alkohol och narkotika har de hamnat i avvikelsens spiral. Dock förstår vi att alla som använder alkohol och narkotika inte hamnar i denna avvikelsespiral. Det är den problematiska användaren som gör det då denne har en dålig självbild.

6.5 Betydelsen av omgivningens avståndstagande

Jag försökte närma mig mina föräldrar, men det fanns inget intresse där liksom och det gjorde också jävligt ont för jag ville ju så gärna va en schysst pall, en liten kille för dem va, men det ville inte dom. (Mattias)

Giddens (2007) menar att stigmatisering och stämpling inte bara påverkar hur omgivningen uppfattar en viss individ. Det påverkar också individens egen uppfattning av sig själv och det gör så att stämplingen blir en del av individens självbild och identitet. Detta bekräftas av Mattias och övriga informanters berättelser om hur omgivningens avståndstagande påverkade deras självbild. De uppger att de kände sig mindervärdiga och att ingen av dem tyckte särskilt bra om sig själv, varken före eller under tiden som de missbrukade. Goldberg (2005) menar att dessa människors avvikelse grundar sig i deras negativa självbild och att avvikelsen förekommer som ett försvar mot de svårigheter som stämplingen har orsakat. Vi uppfattar att Krister menar samma sak då han förklarar att eftersom omgivningen tog avstånd från honom så tog han avstånd från dem.

Folk tog avstånd ifrån mig, i princip alla [...] jag har aldrig fått delta i det sociala, i sociala aktiviteter [...] utanförskapet har alltid funnits där... (Krister)

Men det är inte bara omgivningens bemötande som påverkar självbilden, det gör också deras okunskap. Dåligt bemötande och bristande kunskap bidrar till en sämre självbild vilket i sin tur leder till fortsatt avvikelse. Allmänhetens okunskap grundas, enligt Lavack (2006), i de stereotyper som finns av personer med beroende. Hon menar att allmänheten, genom dessa stereotyper, har en felaktig bild av vad en beroende person är och att det leder till ytterligare stämpling. Några av studiens informanter hävdar, likt Lavack, att bilden av vad ett drogberoende är i mångt och mycket är ganska felaktig bland de allra flesta samhällsmedborgare. Att många under sitt missbruk blivit bemötta med en attityd om att de får skylla sig själva – att det var de själva som hade valt att leva som de gjorde.

Alltså det var ju alltid den där snedblicken. Alltså när man går och, alltså

alkohol, man tror inte att man luktar, man tror inte att det syns, men man stinker fattar jag ju nu. Man stinker, man är skiten, man ser jättesliten ut. Det är klart folk tittar liksom. Den där nedvärderande blicken eller liksom ”såna tar vi inte i”. Så kändes det och det gör ju ännu mer att man hamnar i det här utanförskapet. (Monika)

Reflektioner och tankar som väcks hos oss är hur vanligt det verkar vara att många i samhället ser människors attribut före personerna bakom attributet. Beroende och missbruk verkar vanligen, precis som Lavack (a.a.) säger, ses som en moralisk svaghet som endast drabbar dem som har brist på självkontroll och viljestyrka.

6.6 Att få känna gemenskap

Eftersom självbilden skapas genom kontakt och respons av andra menar Goldberg (2005) att man också måste ha hjälp av andra för att kunna förändra den. Detta visar sig stämma överens med informanternas berättelser om sina egna upplevelser och de berättar hur gemenskaper som Anonyma Narkomaner (NA) och Anonyma Alkoholister (AA) varit en förutsättning för att de kunde förbättra och stärka sin självbild och därefter kunnat hålla sig nyktra och drogfria.

Jag tror att mixen av att nå botten, vara så tom och att vara ärlig för första gången gjorde att det vände för mig. Och att känna att någon tror på mig, sedan vad eller hur mycket, det spelade ingen roll, men någon trodde på mig. Det beror mycket på tjejerna i min behandling, de trodde ju på mig, uppmuntrade mig och såg potential liksom. Jag tror att det är viktigt. Hade de sagt att det hade varit för svårt med mig då hade jag sagt ”Jaha, det visste jag väl.”. (Monika)

Likt Monika ovan menar Goldberg (2005) att de professionella hjälparna måste ställa upp samt vägra att bekräfta den negativa självbilden och istället ge respons som hjälper till att påbörja processen till en förändrad självbild. Vidare berättar informanterna att gemenskapen på NA och AA är ett säkerhetsbälte för dem så att de inte ska återfalla i missbruk. Detta menar också forskarna Grieff och Skogens (2011) när de skriver om vilka faktorer som är viktiga för att människor ska klara av att inleda en positiv förändringsprocess och inte återuppta sitt användande av alkohol och narkotika igen.

Det är viktigt för mig att komma ihåg vad det är som har gjort att jag är där jag är idag. Jag kan inte sluta gå på möten och jag kan inte sluta hålla på med NA. (Mattias)

Grieff och Skogens (a.a.) menar också att personalen i behandlingsprocessen är viktig. Att deras syn på en positiv förändring hos människor med missbruk är av stor vikt för att de ska kunna ta sig ur sitt beroende. Detta visar sig också stämma överens med informanternas syn på behandlingspersonalens betydelse.

På behandlingshemmet fick jag äntligen en känsla av sammanhang [...] behandlingspersonalen var en del av min vändpunkt då dem var fantastiska människor... (Camilla)

Något annat som både informanterna och Grieff och Skogens (a.a.) menar är att just gemenskap är en viktig faktor för att man ska kunna klara av en behandlings- och förändringsprocess. De menar också att gemenskap är viktigt för en individs känsloliv och välmående när man påbörjar ett nytt levnadssätt.

Utan NA hade jag inte suttit här idag. Jag kunde vända mitt liv tack vare den gemenskapen. (Monika)

7 Diskussion

Vår förhoppning med denna studie är att vi har kunnat bidra med ytterligare perspektiv på varför vissa människor hamnar i en beroendeproblematik. Vi gör alltså inte anspråk på att ha löst problemen inom området utan vår avsikt har snarare varit att skapa en större förståelse. I och med att vi har en fenomenologisk utgångspunkt i studien har det ibland varit svårt att förhålla oss kritiska till stämplingsteorin samt till forskning om teorin då den i princip står för samma sak som fenomenologin – dvs. att förstå världen snarare än att förklara den.

7.1 Slutsats

Efter denna undersökning har vi kunnat besvara våra frågeställningar och även kunnat dra följande slutsatser:

- Att människor som har haft ett alkohol- och/eller narkotikaberoende upplever att omgivningen såg ner på dem samt tog avstånd från dem under deras missbruk.
- Att vissa människor får ett avvikande beteende i form av alkohol- och/eller narkotikamissbruk kan förklaras utifrån en stämplingsprocess, dvs. ur ett stigmatiseringsperspektiv snarare än genom enstaka val och händelser.
- Att gemenskap med andra visar sig vara av betydelse, om inte avgörande, för att människor ska kunna förändra sin självbild, avsluta sitt missbruk och börja leva ett drogfritt liv.

Genom att vi systematiskt har utvecklat en intervjuguide som använts i kombination med berättelser av människor med ett tidigare missbruk har vi kunnat ta reda på deras upplevelser om omgivningens syn på dem och deras missbruk. Vidare har vi fördjupat vår förståelse till varför vissa människor utvecklar ett alkohol- och narkotikamissbruk genom att vi noggrant studerat stämplingsteorin och på ett organiserat sätt jämfört teorin med informationen vi fått av studiens informanter. Avslutningsvis har vi genom lyhört lyssnande och direkta frågor under intervjuerna kunnat utläsa att gemenskap med andra har varit en betydande förutsättning för att studiens informanter skulle kunna förändra sina beteenden, ta sig ur sina missbruk och därefter också kunna fortsätta att leva ett liv utan droger.

7.2 Studiens relevans i relation till socialt arbete och socialpedagogik

Eftersom en avvikande identitet skapas av stigmatisering och stämpling, och inte av det avvikande beteendet i sig, anser vi att det är bra för oss som socialarbetare att ha ett stämplingsteoretiskt förhållningssätt i arbetet med människor med alkohol- och narkotikaberoende. Det skapar en förståelse för varför individen gör som den gör, dvs. avviker från normen och använder droger. Vi tror att sämre förutsättningar i kombination med tidig stämpling och/eller bristande bekräftelse är orsaker som gör att vissa människor får denna typ av problematik i sina liv snarare än genom enstaka val och händelser. Genom denna förståelse kan vi visa större empati, göra ett bättre jobb samt stötta och lägga upp en individuell strategi för att hen ska klara av att börja leva ett drogfritt liv. Vidare anser vi att vi bör fokusera på individerna bakom stigmat och försöka förstå deras position utifrån deras livssituationer istället för att se missbruk och beroende som självförvållat och att dessa människor själva får ta ansvar för sitt missbruk.

Av vår studie framgår det att informanterna har upplevt att stämpling spelat roll för deras avvikelse. Vi upplever att verkligheten kanske hade kunnat se annorlunda ut om de inte blivit stämplade. Vi har förstått att deras negativa självbild i mångt och mycket hänger ihop med stigmatiseringen. Eftersom självbilden också skapas genom respons av andra så behövs även andras hjälp för att förändra den. Precis som Goldberg (2005) skriver anser vi att vi i vår framtida yrkesroll som socialpedagoger måste vägra att bekräfta dessa människors negativa självbild. Vi bör istället ge respons som hjälper dem att påbörja processen till en bättre självbild, vilket är en förutsättning för att dem ska kunna bli drogfria. Dock förstår vi att detta kan vara svårt då stämplingsprocessen oftast gått så långt att dessa människor förväntar sig negativ respons från sin omgivning. Verkligheten kan bli obegriplig när de helt plötsligt möts av positiv respons och därför kan vi upplevas som inte trovärdiga. För att återställa ordningen menar Goldberg (2005) att reaktionerna från dessa människor därför blir provokativa. Det är då viktigt att vi kan utgå ifrån, samt använda, stämplingsteorin som en teoretisk bas för att förstå provokationerna för vad dem är och fortsätta ge respons som inte stämplar och stigmatiserar. Först då kan omvärderingsprocessen för den negativa självbilden ta sin början. Lyckas vi inte med detta, utan blir provocerade, fortsätter istället stämplingsprocessen och individerna försätts i en enda stor avvikelnesspiral.

Vi vill dock poängtera att vi inte tror att stämplingsteorin kan förklara all användning av narkotika och ge oss hela svaret på vem som blir beroende eller inte. Däremot tror vi att stämplingsteorin kan hjälpa både socialarbetare och allmänheten att förstå processen kring ett beroende.

Fortsättningsvis vill vi understryka att missbruk idag ses som en moralisk svaghet som endast drabbar dem som har brist på självkontroll (Lavack, 2006). Vi anser därför att vi bör motverka felaktiga stereotyper som finns av människor med drogberoende. Genom att allmänheten får bättre information om vad beroende är tror vi att stämpling och stigmatisering skulle kunna minska. Vi menar också, likt Lavack (2006), att dåligt bemötande och bristande kunskap hos dessa människors omgivning bidrar till att de får en sämre självbild. Det i sin tur kan leda till avvikelse i form av överkonsumtion av alkohol och narkotika. Genom att inkludera och behandla dessa individer med värdighet och respekt skulle den negativa cirkeln kunna brytas tidigare innan individen går in ett problematiskt användande av alkohol och narkotika. Att bryta den onda cirkeln av utanförskap är alltså avgörande för ett socialt integrerat och sundare samhälle.

Vidare har vi reflekterat över vad som verkligen är avgörande för att människor lyckas ta sig ur sina missbruk. Visserligen visar vår empiri att gemenskap är av stor betydelse för att människor med alkohol- och narkotikaberoende ska kunna förändra sig och bli drogfria. Men med ett kritiskt öga måste vi ändå betona att det egna självarbetet också är av betydande karaktär. Vi tror att individen själv måste hitta en inre vilja, styrka och motivation för att ett förändringsarbete av både självbild och liv ska vara möjligt. Dock tror vi att dessa säkerligen kan hittas enklare med hjälp av andra människor och att just gemenskap kan vara ett redskap för socialarbetare att med större framgång hjälpa människor i svåra livssituationer. Vi skulle t.ex. kunna skapa och arbeta med självhjälpsgrupper där människor med likartade livsöden kan mötas och stödja varandra tillsammans med professionell hjälp.

7.3 Förslag på fortsatt forskning

Det vi hade kunnat göra annorlunda i vår studie är att fokusera mer på genus. Vi valde att intervjua två kvinnor och två män för att vi tror att det kan finnas vissa skillnader i deras historier samt upplevelser av sin omvärld. Det var dock inte möjligt att göra en fördjupning om könsskillnader på grund av tidsbrist, men vi kunde ändå under undersökningens gång uppfatta viss skillnad mellan kvinnornas och männens berättelser. En skillnad var bl.a. att männen hade levt ett mer kriminellt liv för att kunna finansiera sitt missbruk. En av de kvinnliga informanterna berättade uttryckligen att hon aldrig behövt vara kriminell för att kunna använda narkotika i den omfattning som hon gjorde. Istället erbjöd hon sin kropp i utbyte mot droger. Vi funderar på om detta kan vara en av flera orsaker till att vi har fler män i svenska fängelser, eftersom kriminalitet och missbruk ofta hänger samman. Vi vill därför ge detta som förslag på fortsatt forskning. Det skulle vara intressant att undersöka skillnaderna mellan kvinnor och män i den kriminella och missbrukande världen samt se om vår hypotes om flertalet män på våra anstalter kan stämma.

8 Referenser

- Ahrne, Göran, Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber.
- Becker, Howard S. (2006). *Utanför: avvikandets sociologi*. Lund: Arkiv.
- Berg, Lars-Erik (2010). Den sociala människan: Om den symboliska interaktionismen. I Månsson, Per (red.). *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*. 8. uppl. Stockholm: Norstedt.
- Bryman, Alan (1997). *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Corrigan, Patrick, Kuwabara, Sachiko & O'Shaughnessy, John (2009). The public stigma of mental illness and drug addiction: Findings from a stratified random sample. [Elektronisk] *Journal of social work*, 2009, 9, 139 – 147.
- Danermark, Berth, Ekström, Mats, Jakobsen, Liselott, Karlsson, Jan Ch. (2003). *Att förklara samhället*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Earnshaw, Valerie, Smith, Laramie & Copenhaver, Michael (2012). Drug addiction stigma in the context of methadone maintenance therapy: An investigation into understudied sources of stigma. [Elektronisk] *International journal of mental health and addiction*, 2013, 11, 110-122.
- Giddens, Anthony & Griffiths, Simon (2007). *Sociologi*. 4., omarb. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Goffman, Erving (2001). *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. 2., omarb. uppl. [sic] Stockholm: Prisma.
- Goldberg, Ted (2000). *Narkotikan avmystifierad: ett psykosocialt perspektiv*. 2., omarb. uppl. Solna: Academic Publ. of Sweden.
- Goldberg, Ted (2005). *Samhällsproblem*. 6., [rev. och uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Grieff Von, Ninive & Skogens, Lisa (2011). Förändringsprocesser i samband med missbruksbehandling – vilka faktorer beskriver klienter som viktiga för att initiera och bibehålla positiva förändringar? [Elektronisk] *Nordic studies on alcohol and drugs*, 2012, 29, 195 – 209.
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1991). *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Hydén, Lars-Christer & Hydén, Margareta (1997). *Att studera berättelser: samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. 1. uppl. Stockholm: Liber.
- Hydén, Lars-Christer (2008). Analys av berättelser i forskningsintervjuer. I Larsson, Sam, Sjöblom, Yvonne & Lilja, John (red.) *Narrativa metoder i socialt arbete*. 1. uppl., Studentlitteratur, Lund.
- Jacobsson, Katarina & Meeuwisse, Anna (2008). Fallstudieforskning. I Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans, Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red.) *Forskningsmetodik för socialvetare*. 1. utg. Stockholm: Natur & kultur.
- Johansson, Anna (2005). *Narrativ teori och metod: med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.
- Jönsson, Leif (2002). Stigma och skam – en explorativ studie om arbetslöshet bland tjänstemän. [Elektronisk] *Nordisk socialt arbeid* 2002, 3, 153-160.
- Keyes, K.M., Hatzenbuehler, M.L., McLaughlin, K.A., Link, B., Olfson, M., Grant, B.F. & Hasin, D. (2010). Stigma and treatment for alcohol disorders in the United States. *American Journal of Epidemiologic* 2010. 172, 1364-1372.¹

¹ Förnamn på författarna saknas i artikeln.

- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, Steinar. & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Enskede: TPB.
- Lavack, Anne (2006). Using social marketing to de – stigmatize addictions: a review. [Elektronisk] *Addiction research and theory*, 2007, 15 (5), 479 – 492.
- Lövgren, Veronica, Kalman, Hildur & Sauer, Lennart. (2012). ”Känsliga personuppgifter – mellan prövning och forskningspraktik” I Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.) *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.
- Larsson, Sam, Sjöblom, Yvonne, Lilja, John, Josselson, Ruthellen & Liebllich, Amia (2008). Epilog: Perspektiv på narrativa metoder i socialt arbete. I Larsson, Sam, Sjöblom, Yvonne & Lilja, John (red.). *Narrativa metoder i socialt arbete*. 1. uppl., Lund: Studentlitteratur.
- Madsen, Bent (2006). *Socialpedagogik: integration och inklusion i det moderna samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Samuelsson, Eva, Blomqvist, Jan & Christophs, Irja (2012). Addiction and recovery: perceptions among professionals in the Swedish treatment system. [Elektronisk] *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 2013, 30, 51-66.
- Sanders, Jolene M. (2012). Use og mutual support to counteract the effects of socially constructed stigma: gender and drug addiction. [Elektronisk] *Journal of groups in addiction & recovery*, 2012, 7, 237 – 252.
- Svedmark, Eva. (2102). ”Att skydda individen från skada – En forskningsetisk balansakt” I Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.) *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups förlag.
- Trost, Jan & Hultåker, Oscar (2007). *Enkätboken*. 3., [rev. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Watt Boolsen, Merete (2007). *Kvalitativa analyser: forskningsprocess, människa, samhälle*. 1. uppl. Malmö: Gleerups förlag.

9 Bilagor

9.1 Informationsbrev

Informationsbrev

För deltagande i en studie om hur omgivningen kan påverka människor med alkohol- och/eller narkotikaberoende.

Vi som genomför studien heter Emmie Hansson och Malin Cederholm och läser sista terminen på Socialpedagogiska programmet på Högskolan Väst. Det material som samlas in bildar underlag för att skriva en uppsats på kandidatnivå i socialt arbete.

Syftet är att undersöka och analysera personer som haft ett alkohol- och/eller narkotikaberoende, när det gäller deras uppfattning och upplevelse av omgivningens syn på dem och deras dåvarande missbruk, samt att ta reda på och diskutera om denna syn påverkar dem, i förhållande till deras missbruk.

Vi kommer att be några personer, både män och kvinnor, berätta om sina liv och därefter jämföra detta med tidigare forskning och teoretiska perspektiv. Det insamlade materialet kommer endast vi och vår handledare att ta del av. Den färdiga uppsatsen kommer att kunna läsas av andra efter det att en examinator har bedömt och godkänt den.

I uppsatsen kommer Ni och eventuellt känsliga delar av berättelsen som kan kopplas till er att avidentifieras. Deltagandet är frivilligt och Ni kan när som helst välja att avbryta er medverkan under studiens gång.

För mer information om vår studie är ni välkomna att kontakta oss.
Väl mött och med vänliga hälsningar,

Emmie Hansson

Malin Cederholm

Jag har härmed tagit del av ovanstående information

Signatur

.....

Handledare

Lars A. Svensson

FIL. Doktor i socialt arbete

9.2 Intervjuguide

Berätta om dig själv...

- Var föddes du?
- Hur såg din familj ut?
- Hur var din barndom?
- Hur var din skolgång?
- Hur var din ungdom?
- Vilket var ditt första arbete?
- Hur såg ditt arbetsliv ut?

Berätta om hur du tror att omgivningen såg på dig i samband med ditt beroende...

- Hur upplevde du andras syn på dig?
- Hur upplevde du andras syn på ditt beroende/missbruk?
- Är det någon skillnad på hur andra bemöter dig idag jämfört med då?

Berätta om hur du var som person under den tid som du missbrukade...

- Hur var du som person under den tid du missbrukade?
- När började du ditt användande?
- Var började du ditt användande?
- Hur började du ditt användande?
- Kände du dig som en del av samhället under tiden du missbrukade?

Berätta om hur du såg på dig själv under den tid som du missbrukade...

- Hur såg du på dig själv under tiden du missbrukade?
- Har andras attityd och syn på dig påverkat din egen syn på dig själv?
- Hur ser du på dig själv idag?

Berätta om vad som gjorde att du slutade missbruka...

- Vad var det avgörande för att du kunde ta dig ur ditt beroende/missbruk?
(Betydelsefulla personer/händelser?)

Berätta om ditt liv idag...

- Hur ser din familj ut idag?
- Hur ser ditt liv ut idag?
- Hur ser dig arbetsliv ut idag?

Är det något annat som du vill berätta som har med ditt dåvarande missbruk att göra?

Om vi behöver ta kontakt med dig igen för ytterligare frågor, går det bra?

Högskolan Väst
Institutionen för individ och samhälle
461 86 Trollhättan
Tel 0520-22 30 00 Fax 0520-22 30 99
www.hv.se